

Szczecin, 21 października 2018r.

dr hab. Przemysław Pluskota, prof. US
Katedra Finansów Bankowości
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
Uniwersytet Szczeciński

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Adrianie Przybyszewskiej
pt. „**PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ KOBIEC A DZIAŁALNOŚĆ PODMIOTÓW
MIKROFINANSOWYCH W ZRÓŻNICOWANYCH UWARUNKOWANIACH
KULTUROWYCH**”

napisanej pod kierunkiem promotora dr hab. Jacka Adamka, prof. UE oraz
promotora pomocniczego dr Andrzeja Kozy

Podstawą oceny rozprawy doktorskiej mgr Adrianie Przybyszewskiej pt. „Przedsiębiorczość kobiet a działalność podmiotów mikrofinansowych w zróżnicowanych uwarunkowaniach kulturowych” jest uchwała nr 67/2018 Rady Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu w sprawie wyznaczenia recenzentów rozprawy doktorskiej mgr Adrianie Przybyszewskiej oraz pismo Dziekana Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki dr hab. Elżbiety Sobczak prof. nadzwyczajny UE z dnia 03.07.2018r. Biorąc pod uwagę ustawowe kryteria i wymogi stawiane rozprawom doktorskim w kolejnych punktach dokonano oceny zasadniczych jej aspektów, mianowicie:

- oceny formalnej pracy,
- oceny wyboru problematyki badawczej i uzasadnienia wyboru tematu rozprawy,
- oceny hipotezy badawczej i postawionych celów,
- oceny zawartości pracy – uwagi merytoryczne,
- uwag szczegółowych,
- wniosków końcowych.

I. Ocena formalna pracy

Recenzowana praca liczy 410 stron, wykorzystano w niej 12 rysunków, 64 tabele i 1 wykres. W bibliografii wykazano pozycje zwarte, artykuły naukowe, raporty, sprawozdania (321 pozycji), akty prawne (12) i źródła internetowe (81). Całość uzupełniona została streszczeniem w języku polskim, angielskim oraz załącznikiem w postaci ankiety badawczej pt. „Mikrofinanse jako wsparcie przedsiębiorczości kobiet”.

Przedmiot rozważań ujęto w siedmiu rozdziałach, poprzedzonych wstępem, a podsumowanych wnioskami. Układ pracy jest prawidłowy i logiczny, służący realizacji celów

rozprawy. Autorka zachowała właściwą kolejność, a tytuły rozdziałów odpowiadają zawartej w nich treści.

Struktura pracy, sposób opracowania zebranego materiału, forma przeprowadzonych analiz i ocen oraz przyjęta metodyka badawcza umożliwiły osiągnięcie założonych celów. Autorka wykazała się dobrą znajomością przedmiotu badań, umiejętnością analitycznego i twórczego spojrzenia na rozpatrywany problem. Materiał analityczny, który Autorka pozyskała m.in. w formie badania ankietowego jest cenny i unikatowy, wskazujący na dociekliwość badawczą w poszukiwaniu zależności, jak i nowych rozwiązań. Autorka w rozprawie wykorzystowała techniki tabelaryczne i graficzne, co zwiększyło czytelność i jakość rozprawy.

Zastrzeżenia można mieć do objętości pracy. Zauważyć jednak należy, iż wszystkie elementy struktury są zasadne i niezbędne z punktu widzenia celu pracy i zweryfikowania hipotezy badawczej.

II. Oceny wyboru problematyki badawczej i uzasadnienia wyboru tematu rozprawy

Przedstawiona do recenzji rozprawa dotyczy aktualnej i niewątpliwie ważnej problematyki, którą jest przedsiębiorczość. Doktorantka w szczególności zgłębiła problem rozwoju przedsiębiorczości kobiet, głównie w krajach najbiedniejszych. Problematyka ta jest istotna nie tylko z lokalnego punktu widzenia, ale również ma kolosalne znaczenie w punktu widzenia wzrostu gospodarczego oraz budowania niezależności i samodzielności kobiet w różnych uwarunkowaniach kulturowych. Wybór i sformułowanie tematu zasługuje na uwagę z wielu względów. Zmiany dokonujące się w ostatnich dziesięcioleciach spowodowały wzrost znaczenia postaw przedsiębiorczych i zjawiska przedsiębiorczości w kreowaniu postaw sprzyjającym sukcesom ekonomicznym regionu, państwa, a także budowie trwałych przewag konkurencyjności. W szczególności przedsiębiorczość kobiet, podobnie jak zjawisko mikrofinansów nabierają innego znaczenia, stając się zjawiskiem intensywnie rozwijającym na całym świecie. Z drugiej strony problemy ubóstwa i wykluczenia społecznego są nadal aktualne, a wielu rejonach dominują, stając się głównymi celami działalności instytucji mikrofinansowych i nie tylko.

Mikrofinanse stały się popularne z chwilą przyznania w 2006 r. Pokojowej Nagrody Nobla Mohammadowi Yunusowi i Grameen Bankowi pomimo, iż wiele instytucji mikrofinansowych działalność prowadziło wcześniej. Rozgłos zwiększył nie tylko ich popularność, ale również zasięg i skalę działania, a także odcisnął niekorzystne piętno na wizerunku mikrofinansów. Nie ulega wątpliwości, iż nadal instytucje mikrofinansowe odgrywają fundamentalną rolę we włączeniu nie tylko finansowym, ale także społecznym na całym świecie. Stąd rozważania na temat wspierania przedsiębiorczości, inkluzji społecznej obserwuje się na wszystkich poziomach, od lokalnych i regionalnych decydentów poczynając, przez władze rządowe, a na organizacjach międzynarodowych kończąc. Doktorantka ma niewątpliwie rację, że pomimo światowego wzrostu przedsiębiorczości kobiet zauważa się nierównomierny rozwój tego zjawiska w poszczególnych regionach świata, czy obszarach kulturowych. Tendencja wzrostu przedsiębiorczości jest znacznie mniejsza chociażby w krajach Bliskiego Wschodu i Afryki (s. 6). Przedsiębiorczość kobiet jest zjawiskiem budzącym coraz większe zainteresowanie, zarówno wśród teoretyków, jak praktyków. Jednak zdaniem Doktorantki dokonująca się wielopłaszczyznowa integracja, rozmywanie się granic wielu procesów powoduje zbyt ogólne podejście do zjawiska przedsiębiorczości kobiet.

Przyjmowane uogólnienia zacierają specyfikę i różnice występujące w poszczególnych regionach świata (s. 6). Chcąc dokładniej uwypuklić występujące różnice Doktorantka celowo zaproponowała dokładniejszą analizę tego problemu, z punktu widzenia występujących różnic kulturowych. Trzy najważniejsze religie (chrześcijaństwo, islam, hinduizm), mające wpływ na uwarunkowania kulturowe społeczeństwa i roli jaką w nim pełnią kobiety, pozwoliło zaproponować Doktorantce utylitarne podejście w tym zakresie. Różnice kulturowe jako czynniki różnicujące przedsiębiorczość kobiet zostały dobrane bardzo dobrze, w szczególności w krajach ubogich, czynnik ten ma decydujący wpływ na pozycję kobiet w społeczeństwie oraz na ich status społeczny i ekonomiczny.

Przedstawiona w recenzowanej pracy koncepcja wpływu uwarunkowań kulturowych na działalność instytucji mikrofinansowych w aspekcie przedsiębiorczości kobiet, a także zaproponowane metody prowadzenia badań, stanowią wartościowe studium teoretyczno-empiryczne określonych zależności ekonomicznych. Nie ulega wątpliwości, że podjęta tematyka jest ważna i będzie przedmiotem zainteresowania teoretyków i praktyków na całym świecie. Związane to jest ze zmianami społeczno-gospodarczymi zachodzącymi w różnych kulturach i religiach na każdym szczeblu, zarówno regionalnym, krajowym, czy globalnym.

Recenzowana rozprawa doktorska dotyczy zatem istotnego problemu. Należy także podkreślić, iż dotychczas nie było tak kompleksowego opracowania na temat przedsiębiorczości kobiet w świetle działalności mikrofinansowej w różnych uwarunkowaniach kulturowych. Przyjęty obszar badań należy zatem uznać za uzasadniony, a kompetencje, wiedzę i umiejętności badawcze Autorki za odpowiednie do pracy naukowej.

Opiniowana rozprawa doktorska mgr Adriany Przybyszewskiej wpisuje się w listę tych opracowań, które mogą być przydatne do podejmowania kompleksowych działań doskonalących instytucje mikrofinansowe w zakresie włączenia społecznego, w szczególności kobiet w różnych uwarunkowaniach kulturowych. Podjęty przez Doktorantkę temat uważam za ważny, aktualny, a z punktu widzenia niewystarczającej wiedzy z tego zakresu, wymagający kontynuacji w postaci różnorodnych badań.

III. Ocena hipotezy badawczej i postawionych celów

W swoich badaniach Autorka postawiła następującą hipotezę badawczą (s.9): „... *zróżnicowanie kulturowych uwarunkowań przedsiębiorczości kobiet kształtuje praktykę współczesnych mikrofinansów*”. Hipoteza główna została wsparta hipotezami pomocniczymi:

- (HP1) Czynniki decydujące o przedsiębiorczości człowieka dają podstawę do ich rozróżnienia wg kryterium płci;
- (HP2) Cechy/wymiary kulturowe należy traktować jako element kształtujący przedsiębiorczość osób funkcjonujących w danym otoczeniu/środowisku kulturowym, czego odzwierciedleniem mogą być zachowania przedsiębiorcze kobiet;
- (HP3) Współczesny obraz mikrofinansów jest niejednorodny w swym przekazie, silnie uzależniając się od cech środowiska, w którym realizują one swe cele;
- (HP4) Uwarunkowania kulturowe, a w nich zróżnicowanie roli kobiet i nierówność płci, z różną siłą kształtują działania instytucji mikrofinansowych funkcjonujących w odmiennych obszarach kulturowych;

- (HP5) Przedsiębiorczość kobiet w przemianach społeczno-gospodarczych oraz jej wsparcie przez produkty i podmioty mikrofinansowe odgrywa ważną rolę w rozwoju wszystkich gospodarek, ze szczególnym uwzględnieniem tych, w których obserwuje się wysoki poziom ubóstwa.

Główny cel dysertacji Autorka zdefiniowała następująco (s.9): „ocena roli kulturowych uwarunkowań przedsiębiorczości kobiet w kształtowaniu obrazu współczesnych mikrofinansów”.

Przyjęte w pracy założenia badawcze należy uznać za prawidłowe i kompatybilne z tytułem rozprawy, ukazujące bardzo dobrą znajomość przez Autorkę podjętej w dysertacji tematyki.

IV. Ocena zawartości pracy – uwagi merytoryczne

Osiągnięciu wytyczonych celów rozprawy oraz weryfikacji hipotez badawczych zostały podporządkowane zawartość pracy i jej układ. Rozprawa składa się z siedmiu zasadniczych rozdziałów, które zostały poprzedzone wstępem, a uwieńczone zakończeniem. Rozprawa zawiera wszystkie wymagane elementy, a kolejność poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów jest zgodna z logicznym następstwem omawianych zagadnień. Zastrzeżenia może budzić ich rozmiar, podobnie jak objętość całej dysertacji.

W rozdziale pierwszym Autorka szeroko przedstawiła tematykę przedsiębiorczości, bardzo umiejętnie przeprowadzając studia literaturowe, które stanowią ważny element teoretycznych rozważań. Syntetyczne ujęcie pozwoliło z jednej strony ukazać różnorodność definicyjną, z drugiej natomiast ewolucję tych pojęć. Ważnym wkładem jest także przedstawienie przedsiębiorstwa i przedsiębiorczości w teorii ekonomii. Analiza objęła trzy aspekty ewolucji tego pojęcia wśród ekonomistów i myślicieli.

Podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności gospodarczej jest efektem wielu czynników i splotem różnych przyczyn. Doktorantka scharakteryzowała te najważniejsze związane z chęcią dokonania czegoś nowego, niezależnością, kontrolą własnego czasu, elastycznością, osiągnięciami i akceptacją, rolą społeczną, sukcesem finansowym i samorealizacją. Kolejnym poruszonym w tej części zagadnieniem jest przedsiębiorczość kobiet w ujęciu teoretycznym oraz uwarunkowania i motywy zachowań przedsiębiorczych kobiet.

W rozdziale drugim Doktorantka scharakteryzowała kulturowe uwarunkowania podejmowania działalności gospodarczej oraz ich wpływ na motywy i postawy przedsiębiorcze w różnych kulturach. Zaprezentowała wpływ religijności na kulturę i przedsiębiorczość. Ważnym i ciekawym punktem w tej części pracy jest próba określenia czynników kulturowych wpływających na zachowania przedsiębiorcze kobiet. Cenną zawartością są badania ilościowe mające ukazać wpływ kultury na zjawisko przedsiębiorczości i identyfikacja determinant poziomu przedsiębiorczości wśród kobiet i mężczyzn. Ukazanie roli kobiety w społeczeństwie w różnych uwarunkowaniach kulturowych oraz wpływ tych uwarunkowań na stereotypy i postrzeganie kobiet w społeczeństwie stanowiło kanwę do dalszych rozważań.

W rozdziale trzecim przedstawiono istotę mikrofinansów i ich rolę w redukcji ubóstwa oraz wzmacnianiu pozycji kobiet w społeczeństwie. Wykorzystanie mikrofinansów przez światowe organizacje mikrofinansowe jest jednym ze sposobów walki z ubóstwem i wykluczeniem finansowym na całym świecie. Mikrofinanse są odpowiedzią na potrzeby rynku, lokalnej społeczności, w szczególności osób znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej,

społecznej. Geneza mikrofinansów została uzupełniona ich charakterystyką (typologią) wg. wybranych kryteriów oraz charakterystyką podstawowych modeli świadczenia usług finansowych. Na przestrzeni lat mikrofinanse poza zaletami, doświadczyły również niekorzystnych zjawisk, co było spowodowane nierealizowaniem pierwotnej misji do jakiej zostały powołane. Ukazując błędy i krytyczne uwagi Doktorantka przedstawiła własne, autorskie stwierdzenia i spostrzeżenia oraz propozycje zwiększenia zaufania i efektywności wsparcia najuboższych w stale zmieniającym się otoczeniu. Cały trzeci rozdział poświęcony jest mikrofinansom, jednak pomimo bogatego zaprezentowania tego zagadnienia brakuje ukazania zakresu mikrofinansów. Doktorantka wielokrotnie wskazuje na ich szeroki zakres powołując się na fachową literaturę. Mikrofinanse utożsamia z mikrokredytem, co jest prawdą, gdyż najczęściej w ten sposób są one definiowane i rozumiane. Jednak zakres tego pojęcia jest szerszy, co zostało ukazane przez Microfinance Centre (s. 150). Brakuje w tym rozdziale wyraźnego wskazania innych produktów, objętym tym pojęciem, jak chociażby mikrooszczędności, mikroubezpieczenia, mikroleasing, mikropłatności, choć jak „pisze Autorka „sektora mikrofinansowego nie można widzieć jedynie przez pryzmat produktów dłużnych tj. mikrokredytów, ponieważ stanowisko takie może doprowadzić do destabilizacji instytucjonalnej”. Doktorantka skupiła się w głównej mierze na zakresie instytucjonalnym pojęcia mikrofinansów, co jest prawidłowym zabiegiem. Jednak ukazanie szerokiego zakresu produktowego tego pojęcia byłoby dopełnieniem bogatej analizy.

Rozdział czwarty rozpoczyna cykl rozważań na temat pozycji kobiet i roli instytucji mikrofinansowych w różnych uwarunkowaniach kulturowych. W pierwszej kolejności Doktorantka ukazała pozycję kobiet i aktywność mikrofinansową w islamie. Analizie poddano trzy kraje: Bangladesz, Pakistan oraz Egipt. Cechy charakterystyczne mikrofinansów islamskich ukazano w porównaniu z konwencjonalnymi instytucjami, ukazując najważniejsze różnice. Na uwagę zasługuje dociekliwość Doktorantki w docieraniu do informacji i zbieraniu danych. Cennym wkładem jest ocena działalności instytucji mikrofinansowych w poszczególnych krajach oraz ocena skuteczności realizowanych programów. Uwarunkowania kulturowe implikują pozycję przedsiębiorczą i chęć do podejmowania działalności gospodarczej. Ma to wpływ na ich decyzje finansowe i biznesowe ograniczając znaczenie samodzielności kobiet w tym zakresie.

Rozdział piąty jest drugim z cyklu „wpływ wyznania (religii) na przedsiębiorczość kobiet”. W hinduizmie, jak wykazują badania indywidualna religia stanowi istotny czynnik podczas podejmowania decyzji o rozpoczęciu działalności jako przedsiębiorca (s. 241). W tym wyznaniu, podobnie jak w islamie, kobieta funkcjonuje w określonej strukturze społecznej (kastowej). Analizie poddano instytucje mikrofinansowe prowadzące działalność w Indiach i Nepalu. Oba kraje charakteryzuje złożona struktura społeczna determinująca pozycję kobiety oraz jej przedsiębiorcze postawy, a kobiety podlegają surowemu kodeksowi postępowania, który definiuje ich przywileje i obowiązki, często narzucane przez tradycję, które uniemożliwiają rywalizowanie z mężczyznami. Znaczne rozwarstwienie społeczeństwa oraz wysoki poziom ubóstwa wpływają na świadomość współczesnych obywateli. Warstwy najbardziej zacofane, mniej wykształcone w większym stopniu ulegają normom i zasobom kulturowym, unikając przedsięwzięć biznesowych oraz negatywnie wpływając na indywidualne decyzje o rozpoczęciu działalności gospodarczej.

Instytucje mikrofinansowe będące przedmiotem badań w dalszej części tego rozdziału, głównie swoją działalność ogniskują na kobietach (niekiedy w 100 proc.). Indie, obok Bangladeszu są dużym rynkiem mikrofinansowym, który przechodził wiele przeobrażeń, także tych najgorszych, wywołujących samobójstwa. Po komercjalizacji działalności mikrofinansowej w Indiach, obecnie rynek wrócił do korzeni i pomocy najbardziej potrzebującym, ubogim. Podobnie w Nepalu, działalność w głównej mierze skupia się na finansowym włączeniu kobiet. Cennym wkładem jest analiza działalności instytucji mikrofinansowych w obu krajach oraz odwołanie do uznanych ocen ich skuteczności oraz własne, autorskie wnioski. Ukazanie pozytywnego wpływu mikrokredytu na życie i pozycję społeczną kobiet stanowi wartościowe podsumowanie tej części pracy. Instytucje mikrofinansowe pomimo funkcjonowania w tych samych uwarunkowaniach kulturowych mają odmienny, niejednorodny obraz. Indyjskie skupiają się na całym społeczeństwie, natomiast nepalskie wsparcie kierują głównie do kobiet.

Rozdział szósty kończy cykl rozważań na temat przedsiębiorczości kobiet w różnych uwarunkowaniach kulturowych. Kulturę zachodu oraz rolę i pozycję kobiet doktorantka przedstawiła dość szczegółowo, także w ujęciu historycznym wskazując jednocześnie na całkowicie inne traktowanie, aniżeli w poprzednio omawianych kulturach. Dowodem na to są przedstawione inicjatywy i działania prowadzone w krajach Europy Zachodniej (na szczeblu UE) na rzecz zwiększenia roli i znaczenia kobiet w społeczeństwie. Charakterystyka i analiza instytucji mikrofinansowych w Europie oraz w krajach rozwijających się ukazała różnice w działalności i celach tych podmiotów. W Europie ruch ten ma krótszą historię, skupiając się w większym stopniu na osobach wykluczonych, aniżeli ubogich lub skrajnie ubogich (głównie na kobietach). Celem instytucji mikrofinansowych w krajach rozwijających się jest walka z ubóstwem, podczas gdy w Europie, to rozwój przedsiębiorczości i aktywizacja społeczna. Instytucje mikrofinansowe w Europie pomimo swojej różnorodności swoją działalność ograniczają do mikrokredytów i mikropożyczek. W tej części wartościowe są opinie Doktorantki na temat działalności instytucji mikrofinansowych w Europie i o braku możliwości precyzyjnej oceny ich wpływu i efektów działalności.

W kolejnym fragmencie scharakteryzowano mikrofinanse w Polsce wskazując ich zakres instytucjonalny, wskazując najistotniejsze grupy podmiotów zajmujących się aktywnością mikrofinansową w Polsce (s.305) Doktorantka wymieniła i scharakteryzowała szeroki zakres tych instytucji. Jednak opisując Fundusz Mikro powinna wspomnieć szerzej o jego historii¹. Kolejną uwagą do tego fragmentu jest, zaliczenie Inicjatywy JEREMIE do podmiotów w zakresie mikrofinansów. Inicjatywa JEREMIE to forma wsparcia, w którym ogromną rolę do odegrania mają pośrednicy finansowi (mikrofinansowi), którzy bezpośrednio wspierają mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz osoby rozpoczynające działalność gospodarczą. Inicjatywa JEREMIE nie jest podmiotem, jednakże odgrywa znaczącą rolę w działalności mikrofinansowej, dlatego lepiej byłoby wskazać podmioty, które aktywnie pełnią w niej rolę pośredników finansowych. Kolejna uwaga dotyczy Banku Gospodarstwa Krajowego. Doktorantka nie wskazała, że część wymienionych przez ten bank programów realizowanych jest ze środków regionalnych programów operacyjnych poszczególnych województw.

¹ Fundusz Mikro został przekształcony w FM Bank (ten z kolei połączony w Polskim Bankiem Przedsiębiorczości), a następnie w Nest Bank. Nie zniknął jednak całkowicie z mapy instytucji mikrofinansowych, rozwijając swoją działalność.

Wymieniając Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Poręczeńowych (s. 312) Autorka powinna w pierwszej kolejności wskazać fundusze poręczeń kredytowych, jako instytucje zaangażowane w działalność mikrofinansową, a następnie odnieść się do specyfiki tego sektora. W tym miejscu można zadać pytanie: Jaki klucz Doktorantka przyjęła wymieniając wspomniane w pracy instytucje? Charakterystyka rynku usług mikrofinansowych w Polsce jest wstępem do przedstawienia prowadzonych przez Autorkę badań empirycznych. Z uwagi na fakt, że polskie podmioty mikrofinansowe nie ogniskują swojej działalności na kobietach, trudno pozyskać informacje o ich wpływie na przedsiębiorczość kobiet, Doktorantka przeprowadziła własne badania, na bazie wcześniejszych rozważań teoretycznych. Autorskie podejście do problemu przedsiębiorczości kobiet, umożliwiło zrealizowanie celu rozprawy i stanowi cenny wkład do problematyki przedsiębiorczości kobiet w różnych uwarunkowaniach kulturowych. Doktorantka wykonała wartościową pracę uzyskując autorskie wyniki ukazujące brak specjalnego traktowania kobiet, jako klientów instytucji finansowych.

Autorka formułuje istotne z punktu widzenia pracy wnioski mówiące o tym, że o ile w kulturach islamu i hinduizmu instytucje mikrofinansowe, kobiety wskazują jako głównych beneficjentów oferowanych usług, specjalnych programów, natomiast w kulturze zachodu taka sytuacja nie ma miejsca, z uwagi na istniejące prawodawstwo, gwarantujące równe traktowanie kobiet i mężczyzn.

Rozdział siódmy, ostatni dysertacji stanowi podsumowanie dotychczasowych rozważań oraz prezentuje wyzwania wobec mikrofinansów w świetle różnic kulturowych w aspekcie przedsiębiorczości kobiet, także autorskie Doktorantki. Zdaniem Autorki dotychczasowy obraz działalności mikrofinansowej jest bardzo zróżnicowany, złożony i uwarunkowany wieloma czynnikami. W szczególności aspekty kulturowe wpływają na zakres i kształt mikrofinansów i działalności instytucji mikrofinansowych. Wszystkie opisywane w pracy kultury i religie kształtują działalność instytucji mikrofinansowych oraz pozycję kobiet nie tylko na rynku finansowym, ale także w społeczeństwie.

Ta część pracy będąc swego rodzaju propozycją nakreślenia modeli świadczenia usług mikrofinansowych z punktu widzenia determinant kulturowych i perspektywy kobiet jako odbiorców usług mikrofinansowych. Perspektywy instytucji mikrofinansowych w trzech omawianych religiach stanowią swego rodzaju nakreślenie głównych cech charakterystycznych dla każdego modelu w zależności od uwarunkowań kulturowych. Znalezienie wspólnego mianownika aktywności tychże podmiotów jest trudne. Jednocześnie Autorka dochodzi do wniosków, że instytucje mikrofinansowe powinny w większym stopniu realizować cele społeczne, aniżeli koncentrować się na celach komercyjnych. Ta część rozprawy zawiera autorskie rozważania na temat uwarunkowań mikrofinansów i roli kobiet, jednocześnie proponuje rozwiązania niezbędne do zachowania pierwotnej roli mikrofinansów, do pomocy najuboższym, w tym głównie kobietom. Wyzwania mikrofinansów zdaniem Autorki w dużej mierze zależą od kultury i modelu jego wdrażania. Przytaczając rozwiązania innych Autorów, Doktorantka zajmuje własne stanowisko ukazujące dojrzałość badawczą, pokazując jednocześnie fachowość i rzetelność warsztatu i umiejętność konstruowania wniosków. Cennym fragmentem rozprawy jest wskazanie zalecanych zmian w działalności instytucji mikrofinansowych z punktu widzenia różnych uwarunkowań kulturowych. Jest to wkład Doktorantki do rozważań na temat działalności i efektywności społecznej tych podmiotów.

Podsumowując tę część recenzji należy stwierdzić, że wyciągnięto prawidłowe wnioski z badań, mające charakter aplikacyjny, świadczące o dojrzałości badawczej Doktorantki. Przeprowadzone rozważania i analizy potwierdzają erudycję Autorki, bardzo dobrą znajomość zagadnienia i umiejętność logicznego łączenia problemów i sposobów ich rozwiązywania. Kończąc ten etap oceny chciałbym podkreślić, iż przedstawione przeze mnie uwagi, nie zmieniają wysokiej oceny merytorycznej pracy. Dysertacja napisana jest w sposób spójny, logiczny, zrozumiałym językiem. Dużym jej atutem jest część badawcza, która wymagała nakładu pracy i w której Autorka wykazuje się znajomością tematyki i warsztatem badawczym.

V. Uwagi szczegółowe

Dysertacja jest bardzo staranna pod względem redakcyjnym i edytorskim. Autorka posługuje się prawidłowym stylem, a rozprawa wzbogacona jest tabelami i rysunkami, które charakteryzują się przejrzystością i dopasowaniem do omawianych treści. W tekście jest kilka drobnych uchybień w formie „literówek”, jednak w żadnym stopniu nie obniżają one merytorycznej wartości rozprawy.

VI. Wnioski końcowe

Podsumowując ocenę przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej, stwierdzam, że stanowi ona cenne opracowanie obejmujące trudne zagadnienia przedsiębiorczości kobiet oraz włączenia społecznego i finansowego w różnych kulturach w punktu widzenia mikrofinansów. Recenzowana dysertacja doktorska jest należycie dopracowana pod względem założeń badawczych, struktury, zastosowanych metod oraz zawartości merytorycznej. Postawione cele badawcze zostały osiągnięte, hipotezy badawcze zweryfikowane, a treść ułożona jest w logicznym i spójnym porządku. Należy podkreślić osiągnięcia Autorki w postaci identyfikacji zmian i wskazania kierunków działań na rzecz większego angażowania się instytucji mikrofinansowych w integrację społeczną kobiet.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska *Przedsiębiorczość kobiet a działalność podmiotów mikrofinansowych w zróżnicowanych uwarunkowaniach kulturowych* mgr Adriany Przybyszewskiej **spełnia wymagania** stawiane pracom doktorskim w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r, o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595). Uwzględniając przedstawione w recenzji walory przedłożonej pracy doktorskiej **wnoszę do Rady Wydziału Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie do jej publicznej obrony.**

